

Неда НАКИЋ*

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

ДОИ: 10.5937/bezbednost2003203N

УДК: 343.123.12:343.144 351.74:343.985

351.74:343.125

Прегледни научни рад

Примљен: 2. 10. 2019. године

Ревизија: 5. 5. 2020. године

Датум прихватања: 23. 11. 2020. године

Значај уводног разговора код полиграфског испитивања

Апстракт: Од давнина се друштво бори против лажи и покушава да је открије, да би се у двадесетом веку коначно усавршила техника која је све популарнија – полиграф. Како у полицији, тако све чешће и у приватне сврхе, полиграф улива поверење и даје могућност откривања да неко не говори истину. Полиграф не открива лаж, већ региструје физиолошке реакције за које је доказано да су повезане са лагањем и емоционалним стресом. Иако се полиграфско испитивање састоји из три фазе, а само испитивање је кључна, не сме се занемарити значај прве фазе, у којој испитивач успоставља однос поверења са испитаником, врши процену основног обрасца понашања, утврђује испитаникову информисаност о кривичном делу, али и његово познавање начина рада полиграфа. Уводни разговор је могућност да се дође до нових сазнања, али и открију пропусти и грешке настале у оперативном раду пре почетка испитивања. Истраживање које је обухватило укупно 270 испитаника у Полицијској управи за град Београд потврдило је да се припреми за полиграфско испитивање и разговору са испитаником не посвећује довољна пажња. Представљање добијених резултата о пропустима и грешкама откривеним у уводном разговору има за циљ упознавање оперативних радника са радом и проблемима полиграфских испитивача да дају налаз због насталих пропусти, а све због боље и ефикасније сарадње.

Кључне речи: полиграф, испитивање, уводни разговор, основни образац понашања.

---

* bogicevic.neda@gmail.com

Увод

У борби против криминалитета као општег друштвеног зла друштво се брани разним превентивним и репресивним мерама. Полиција користи различита достигнућа науке и технике у циљу откривања превара и долажења до истине. Тако је у двадесетом веку откривена техника која користи физиолошки одговор као индикатор лажи. Најпознатија и најзаступљенија код њих јесте полиграф.

Полиграф је уређај помоћу ког се код испитаника истовремено региструје већи број психофизиолошких реакција док испитивач поставља питања, а испитаник на њих одговара. Реч је о физиолошким реакцијама за које је научно потврђено да су у вези са емоционалним стресом, тако да оно што полиграф мери јесу знакови узбуђености аутономног нервног система (Вриј, 2000; Баић, 2018: 266). Полиграф се погрешно назива детектором лажи јер он мери психолошке одговоре, односно физиолошке реакције које могу бити у вези са лагањем, али не детектује лагање (Grubin & Madsen, 2005: 358).

Нека истраживања која се односе на поузданост и успешност полиграфске методе испитивања говоре да заговорници употребе полиграфа преувеличавају његову тачност наводећи да она износи око 95%. Према студији америчког Националног истраживачког савета САД, од 194 полиграфска испитивања 57 студија је испуњавало минимум научних критеријума, док је свега десет студија имало задовољавајућу валидности (National Research Council, 2003; према: Баић, Арех, 2015). Према истраживањима које је спроведено у нашој земљи, прелиминарни резултати показују успешност полиграфа од 68% до 75% (Коларевић и сар., 2011). На успешно полиграфско испитивање утиче добра припрема, која се стиче кроз разговор полиграфског испитивача са оперативним радником, али и лицем које се испитује на полиграфу. Из тог разлога спроведено је истраживање у полиграфској лабораторији Полицијске управе за град Београд које указује на значај прве фазе полиграфског испитивања и података до којих се долази у уводном разговору, кључних за даљи ток испитивања и доношење налаза.

Полиграфско испитивање у предистражном поступку представља једно од полицијских овлашћења чији се опсег примене

креће од откривања извршилаца кривичних дела, проналажења материјалних доказа и прикупљања обавештења, до елиминације невинно осумњичених особа. Оперативни радник који се овом техником служи на прописан начин може да уштеди време и ресурсе, како људске тако и материјално-техничке, јер применом ове технике од великог броја осумњичених може извршити селекцију и усмерити истрагу у правом смеру. Дакле, полиграфски налаз јесте смерница и помоћ у раду полиције, али није признат као доказ у кривичном поступку.

Полиграфско испитивање се састоји из три фазе: уводног разговора, полиграфског тестирања и фазе ислеђивања. Уводни разговор је у директној повезаности са централном фазом испитивања (тестирањем) и самим тим представља подједнако значајан део испитивања. Уводном разговору претходи припрема за полиграфско испитивање у којој се полиграфски испитивач упознаје са кривичним делом које је предмет испитивања, али и прикупља информације о самом испитанику и његовој повезаности са тим кривичним делом (Мијовић, 1995: 627). У уводном разговору испитивач, користећи податке које је прикупио, успоставља однос поверења са испитаником, врши процену основног обрасца понашања, утврђује испитаникову информисаност о кривичном делу, али и његово познавања начина рада полиграфа. Информације које су добијене од оперативног радника могу се потврдити у уводном разговору. Међутим, у пракси се често откривају нове чињенице са којима оперативни радник није упознао испитивача током припреме, као и пропусти и грешке настале у оперативном раду. Такви пропусти не настају зато што оперативни радници погрешно обављају свој посао или предузимају радње које нису у њиховој надлежности. Напротив, ове грешке настају због преурањеног предузимања дозвољене радње и откривања испитанику свих детаља кривичног дела, што није неопходно на самом почетку рада са њим. Зато се у овом истраживању истиче значај уводног разговора као саставног дела полиграфског испитивања, у коме се прикупљају подаци о испитанику, али и уочавају и исправљају пропусти оперативних радника.

Истраживање је обухватило период од годину дана и 270 испитаника у полиграфској лабораторији Полицијске управе за град Београд. У том периоду евидентирано је неколико грешака у

оперативном раду које се понављају и утичу на валидност испитивања. Како се испитанику у току тестирања постављају питања у вези с детаљима који карактеришу предметно кривично дело, уколико оперативни радници не поступају на правилан начин, цео концепт испитивања може се променити и довести у питање разлог постојања реакција код испитаника. Тачније, уколико се планира полиграфско испитивање неког лица, са њим о кривичном делу и свим детаљима не треба разговарати до почетка тестирања. Циљ је да се кроз предочавање пропуста и грешака насталих у оперативном раду, уоченим у уводном разговору, оперативни радници упознају са радом полиграфског испитивача и проблемима који могу настати приликом тестирања, а све у циљу побољшања сарадње и ефикасности рада.

Уводни разговор као фаза полиграфског испитивања

Пре самог полиграфског испитивања потребно је извршити припрему кроз проучавање свих расположивих података о кривичном делу и испитанику, које испитивачу предочава оперативни радник. Припрема обухвата и састављање оквирног плана питања и прављење стратегије испитивања, предвиђање могућих тешкоћа, отпора и начина његовог савладавања. Када полиграфски испитивач у току припреме нема више питања за оперативног радника и када је разјаснио све нејасноће и недоумице, као и када утврди да је прикупио довољно података о испитанику како би могао да створи општу слику о њему, може прећи на следећу фазу у којој ће обавити разговор са испитаником.

Циљ уводног разговора је да се испитивач и испитаник упознају, а прикупљени подаци од оперативног радника провере. Како ближе наводи Росо (1995: 92), циљ разговора са особом која ће касније бити полиграфски испитивана јесте: међусобно упознавање и прилагођавање испитаника на околности и ситуацију; утврђивање испитаникове информисаности о предмету испитивања и слушање његове верзије догађаја; објашњавање поступка испитивања; проматрање понашања испитаника.

Прва фаза полиграфског испитивања јесте сам разговор, док је друга фаза полиграфско испитивање у ком се постављају тестовна питања. Ове две фазе, разговор и испитивање, јесу два повезана али различита процеса. Разговор је процес прикупљања

информација, док испитивање има за циљ да кривца наведе на признање своје улоге у извршењу кривичног дела. Управо због различитих циљева ова два процеса, разликује се њихов ток, па самим тим и понашање и питања оног ко води разговор односно испитивање.

Уводни разговор води несугестиван и објективан испитивач који мора остати непристрасан, уз показивање уверења да ће утврдити истину. Овакав став испитивача разбија отпор осумњиченог који скрива истину, али и убеђује невиног да прихвати полиграфско испитивање у циљу елиминације. У уводном разговору испитивач говори 5% времена, поставља питања и усмерава конверзацију, док испитаник треба да говори осталих 95% времена одговарајући на питања (Nathan, 1997: 28). Овакав ток уводног разговора подсећа да је суштина дати простора испитанику да говори без сугестија испитивача.

Уводни разговор се може поделити у неколико целина. Прва је фаза успостављања контакта и односа поверења са испитаником, након чега се процењује основни образац понашања и врши опажање жаришта. Потом се утврђује колико је испитаник информисан о предмету полиграфског испитивања и упознаје се са процедуром полиграфског испитивања.

Успостављање првог контакта и односа поверења између испитаника и испитивача

Успостављање првог контакта треба да буде уљудно, уз пуно поштовање испитаника, без осуде и пристрасности. Успоставити добар контакт значи придобити поверење испитаника, олакшати му унутрашњу напетост и вербално га што више активирати. Зато се за почетак уводног разговора препоручује неформалан, угодан, али одмерен наступ испитивача. Теме за ову врсту разговора могу се наћи у биографији испитаника, животним приликама и породичном животу саговорника. Такође, питања која се постављају испитанику при првом контакту треба да буду отворена и да на већину питања одговор буде „да“ (Милић, 2006: 96). Теме о којима се разговара при првом контакту никако не смеју бити у вези с кривичним делом које је предмет испитивања. Сврха овог неформалног разговора је смањење отпора, упознавање испитаника и омогућавање да он слободно говори. Пожељно је да испитивач из-

бегава ауторитативан, супериоран став, али не треба ни заборавити да однос мора остати професионалан. Са успостављањем односа поверења коси се надмен и препотентан став испитивача. Такође, давање обећања која се не могу испунити може негативно утицати на успостављање односа поверења. Исмевање, омаловажавање и застрашивање испитаника је пре свега непрофесионално и никада не доводи до успостављања односа поверења.

За успостављање односа поверења од изузетног је значаја активно или пажљиво слушање које код испитаника оставља утисак да га испитивач поштује као равноправног саговорника у процесу комуникације. Како наводи Милић (2006), испитивач на тај начин демонстрира и своју заинтересованост за ситуацију у којој се испитаник налази, што ће довести до кооперативности испитаника.

Код сваког полицијског службеника треба да буду развијене четири основне вештине за правилно вођење разговора, које не важе само у односу са осумњиченим већ и са другим персоналним изворима у истражном поступку. То су планирање и припремање за разговор, успостављање односа поверења, ефективно саслушање и испитивање (НЦОФ, 2003). Неуспостављање оваквог односа за последицу ће имати дефанзивност испитаника и смањење његове кооперативности (Милић, 2006: 95).

Процена основног обрасца понашања и опажање жаришта

Поред информација о испитанику добијених у току припреме, од значаја су и информације о основном обрасцу понашања испитаника које се добијају искључиво из разговора са њим. Приликом процене основног обрасца понашања обраћа се пажња на све видљиве канале: израз лица, говор тела, говорне карактеристике и садржај исказа (Ивановић, Баић, 2016: 80). Основни обрасци понашања се добијају постављањем питања о неким познатим темама. Тада се добија слика о томе како испитаник реагује када говори истину и одговара на ирелевантна питања која немају везе са кривичним делом које је предмет испитивања.

У току уводног разговора, док се процењује основни образац понашања испитаника, може се опазити „жариште“ – тема или догађај који изазива промене у понашању испитаника. Након раз-

говора о ирелевантним питањима може се поставити питање које је предмет кривичног дела и пратити промена у понашању испитаника. Уколико се уочи промена понашања на релевантну тему, по правилу се испитивач поново враћа на ирелевантна питања, како би успоставио основни образац понашања. Након успостављања основног обрасца понашања, који је већ познат испитанику, у току разговора се опет помиње тема која је довела до појаве „жаришта“ и на тај начин се испитаник уверава да је управо релевантно питање изазвало промену у понашању код испитаника. Дакле, манифестација симптоматске слике долази до изражаја код оних делова исказа где испитаник покушава нешто да прикрије, где је дошло до губитка спокојства и узнемирења испитаника (Милић, 2005: 270). Преко сто истраживања су указала да се чешће јављају невербални показатељи код особа које лажу: спорији говор, пискутав глас, смањење покрета рукама, повећање телесних покрета, чешће додиривање лица, појава микроекспресије и слично (Вриј, 2000; Баић, 2011: 29).

Наравно, појава и опажање жаришта не значи да је то лице умешано у извршење дела које је предмет испитивања, али до жаришта је дошло услед емотивних или когнитивних разлога, те је даље на испитивачу да открије разлоге таквог реаговања.

Утврђивање информисаности испитаника о предмету полиграфског испитивања

Информације које се од испитаника добију у уводном разговору комбинују се са информацијама од оперативног радника и на тај начин испитивач добија материјал за спровођење испитивања. Због лоше праксе која је показала да се информацијама прикупљених од оперативних радника не може у потпуности веровати, испитивач долази у ситуацију да више значаја даје информацијама које добија од испитаника, што ствара лош колегијални однос и утиче на даљу сарадњу полиграфског испитивача са оперативним радницима.

Након упознавања и прикупљања информација о испитанику проверавају се основна знања испитаника о томе зашто се спроводи полиграфско испитивање. Проверава се да ли је испитаник упознат да се догодило неко кривично дело које би могло да буде повод његовог полиграфског испитивања. Да ли испитаник

негира познавање било каквих околности неког кривичног дела, или је пак упознат са предметом испитивања, утицаће на даљи ток разговора, али и на одабир тестова који ће се користи током полиграфског испитивања. Уколико је испитаник упознат са кривичним делом које је предмет испитивања, треба прикупити што више информација које су њему доступне у вези са тим кривичним делом и саслушати његово виђење целог догађаја.

Уколико испитаник сумња да је позван у вези с неким другим кривичним делом, а не с предметом испитивања, треба да тако и остане, јер ће искусни испитивач такав податак искористити приликом састављања тестовних питања и упоредити реакције лица на то кривично дело са предметом испитивања. Уколико испитаник испољи физиолошке реакције карактеристичне за лаж на питању које се односи на предмет испитивања, а за које тврдио да му није познато, то је знак да испитаника треба испитати за све детаље кривичног дела. Даље се састављају тестови са питањима везаним за место извршења, средство, начин извршења или друге специфичности за то кривично дело, те уколико испитаник и даље испољава реакције на детаље кривичног дела, а не признаје умешаност у извршење, испитивач без сумње указује на то лице у циљу даљих провера од стране оперативних радника, или прелази у фазу ислеђивања.

Упознавање испитаника са поступком полиграфског испитивања

Испитивач ће у кратким цртама упознати испитаника са начином рада полиграфског уређаја на начин који је испитанику разумљив и прилагођен његовом интелектуалном и образовном нивоу, истичући да уређај није штетан по здравље.

Предуслов за полиграфско испитивање је пристанак испитаника, који се формално потврђује потписивањем изјаве. Предочавање законске могућности да одбије полиграфско испитивање код испитаника у првом тренутку може изазвати спонтану реакцију „кад већ не морам, зашто бих?“. Како се то не би догодило, испитивач у уводном разговору има задатак да лице приволи да прихвати полиграфско испитивање, најчешће наводећи да је циљ ове врсте испитивања указивање на починиоце, али и елиминисање невино осумњичених. Предочавањем циља испитивања код неви-

них особа може представљати олакшање јер на овај начин могу отклонити било какву сумњу која је усмерена према њима. Починиоци су након предочавања циља испитивања свесни да одбијање испитивања ствара још већу сумњу, те из тог разлога углавном настављају да поричу своју умешаност у извршење кривичног дела пристајући и да се полиграфски испитају како би доказали своју наводну невиност. Пракса је показала да лица која су умешана у извршење кривичног дела пристају на полиграфско испитивање како не би деловали још сумњивије и са претпоставком да ће успети да „преваре“ полиграфски уређај и испитивача. Наиме, како наводи Мијовић (1994: 390), код извршиоца кривичног дела прихватање полиграфског испитивања продубљено је мотивом победе – потребом појединца да постави себи високе циљеве и ужива у постигнутом успеху.

Када је реч о одбијању полиграфског испитивања, у већем броју случајева испитаници то чине непосредно пред испитивање у току уводног разговора. Ређи су случајеви да осумњичени тражи прекид испитивања у самој тестовној фази иако је пре тога потписао изјаву о добровољном пристанку на полиграфско испитивање. У пракси се доказало да је реч о тачно осумњиченим особама. У истраживањима спроведеним током осамдесетих година показано је да су у више од 70% случајева осумњичени који су одбили полиграфско испитивање били извршиоци кривичних дела због којих се тражила примена полиграфског испитивања (Крстић, 1989: 67).

У Полицијској управи за град Београд у периоду од јуна 2018. до јуна 2019. године полиграфско тестирање је одбило 29 испитаника од укупно 270 лица колико је обухваћено овим истраживањем. У овим случајевима испитаник наводи да не жели да се испита на полиграфу јер се плаши да му се не погорша већ лоше здравствено стање. У време истраживања евидентиран је један случај одбијања полиграфског тестирања након добровољног пристанка и потписивања изјаве. У конкретном случају лице је одбило тестирање након предочавања питања која ће му бити постављена у тесту. Такође, често се позивају на телесне и душевне последице, иако се приликом сваког испитивања спроводи експериментални тест како би се испитаник уверио у тачност и безбедност полиграфског уређаја. Пракса показује да велики број лица

изражава сумњу у техничку исправност полиграфа, као и правилну интерпретацију резултата теста (Крстић, 2017: 89).

Поред добровољног пристанка потребно је да лице буде подобно за ову врсту испитивања, што значи да је у психофизичком стању да може да испуни методолошке захтеве и поступи у складу са инструкцијама током испитивања. Такође, због неке врсте обољења може доћи до смањења реакција до те мере да их уређај не може регистровати. Наравно, уколико лице има озбиљних здравствених проблема, никада се не смеју доводити у ризик његово здравље и живот, те полиграфско испитивање у таквим случајевима неће бити спроведено, чак ни ако само лице инсистира да буде испитано.

Према резултатима горе поменутог истраживања евидентно је 15 случајева неподобности лица за полиграфско испитивање. Највећи број неподобности се односио на лоше здравствено стање испитаника, а забележена су и два случаја неподобности лица због трудноће. У пракси се догодио и случај неподобности због изразитог стресног стања у ком се лице налазило, као и случај прекидања тестирања јер лице није било у стању да поступа по инструкцијама које испитивач даје.

Кад је реч о подобности, поставља се питање за лица која су раније испитивана на полиграфу у вези неког другог кривичног дела или пак предмета нашег испитивања. Уколико је лицу позната процедура испитивања или уколико је већ испитивано на полиграфском уређају, треба прикупити што више информација о томе колико испитаник зна о принципу рада уређаја и тестовним питањима која се постављају. Најчешће су таква лица подобна да се са њима изврши полиграфско испитивање, с тим да треба изменити врсте тестова који ће бити коришћени приликом испитивања, тако да се код испитаника због познате процедуре и неких питања која се понављају не изазове реакција коју касније испитивач неће знати како да протумачи.

Добијање нових сазнања од испитаника у уводном разговору

Када у току уводног разговора испитивач уочи да не располаже свим информацијама битним за даљи ток испитивања, значи да није извршена адекватна припрема од стране оперативног радника и упознавање испитивача са предметом испитивања. Тада је фаза припреме већ завршена, а пропусти се исправљају у уводном разговору тако што се потребне информације за испитивање прибављају од испитаника.

У пракси до неадекватне припреме полиграфског испитивача долази због недостатка времена или немогућности да оперативни радник прикупи све потребне информације, пропусти да до тих информација дође или површности у раду. Често се догађа да у вези с једним кривичним делом буде саслушан велики број лица те оперативни радници не прикупе потпуне податке, већ само оне који су доступни у полицијским евиденцијама. Пропуст је што околности из живота испитаника (породичне прилике, навике, интересовања, однос са жртвом кривичног дела и слично) које могу помоћи приликом постављања тестовних питања остају неоткривене до уводног разговора. Пракса је показала да се често полиграфски испитују лица која имају знатно више информација о самом догађају од полиције (била су присутна у време извршења кривичног дела) и приликама оштећеног (у сродству су или блиској вези са жртвом или оштећеним лицем), које могу утицати на даљи ток испитивања, па и истраге. Испитивач у уводном разговору има прилику да након првог контакта и успостављања односа поверења добије такве информације од испитаника.

Није редак случај ни да испитаник у току уводног разговора изнесе нове чињенице о кривичном делу, а да као образложење зашто тек сада о томе говори наведе да га нико није питао о томе, или да му није речено због чега је позван у полицију. До оваквих грешака доводи дословно схватање оперативних радника да са лицем не треба разговарати пре испитивања на полиграфу. Наиме, правило је да се разговор између лица које треба испитати на полиграфу и оперативног радника не сме односити на детаље кривичног дела, на то ко је оштећено лице, на начин на који је дело извршено, на место, време и средство извршења, штету која је причињена и слично. То су детаљи које то кривично дело чине специ-

фичним и разграничавају га од других дела. Уколико испитаник тврди да му нису познати детаљи кривичног дела, нити шта се догодило, полиграфски испитивач кроз пар тестова може открити да ли испитаник има реакцију на те детаље, односно да ли су му познати. Када се овакви детаљи спомену испитанику пре испитивања, он може испољити реакцију приликом тестирања само због тога што се непосредно пре тестирања о томе расправљало. Тако испитивач губи време и ауторитет код испитаника, а може и донети погрешну оцену.

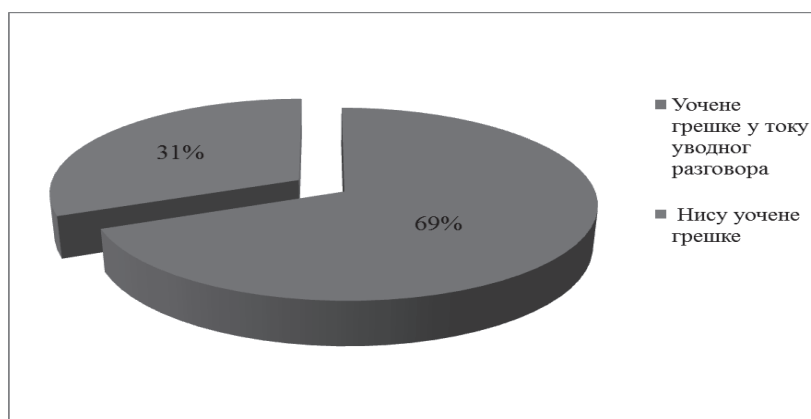
Уколико је испитаник упућен у то због чега је у полицији, треба разјаснити шта он зна о догађају. То је потребно такође због састављања тестовних питања. Испитаник може бити упознат са целим догађајем, тврдећи да је за догађај чуо или прочитао у новинама, али ако се утврди да му није познат битан детаљ (на пример, са колико хитаца је упуцан оштећени, тачан износ који је тражен за откуп, марка аутомобила којим се извршилац удаљио са места извршења, одећа коју је носио оштећени и слично), то испитивач користи приликом испитивања. Уколико лице испољи реакцију и на те детаље као познате, може се тражити разјашњење насталих реакција или донети закључак да лице испољава реакције карактеристичне за лагање.

Овакав пропуст оперативног радника одузима време испитивачу, а код испитаника може оставити утисак недовољне обавештености испитивача о кривичном делу. Испитивач ће обавезно по завршетку испитивања пренети оперативном раднику који води предмет сва нова сазнања до којих је дошао.

Откривање грешака у раду оперативних радника који могу утицати на валидност полиграфског испитивања – резултати истраживања

Полицијска управа за град Београд поседује две полиграфске лабораторије у којима је у току 2018. испитано укупно 465 лица. У оквиру Националног центра за криминалистичку форензику МУП формиран је Одсек за форензичко-психолошке анализе, вештачење и полиграфска вештачења, који такође врши полиграфска испитивања. Поред полиграфских лабораторија у Београду, по једна лабораторија постоји и у Новом Саду, Крагујевцу и Нишу.

Истраживање спроведено у оквиру једне од две постојеће полиграфске лабораторије Полицијске управе за град Београд, у периоду јун 2018 - јун 2019, које је обухватило 270 испитаних лица, показало је значај уводног разговора у полиграфском испитивању у откривању грешака које настају од стране оперативних радника. Наиме, код 102 (38%) испитаника у току уводног разговора дошло се до нових сазнања о предмету испитивања, а код 84 (31%) испитаника су откривене грешке, поред добијених нових сазнања, које су направљене у току оперативног рада и које су ометале полиграфско испитивање. Дакле, више од трећине уводних разговора имало је за резултат откривање нових сазнања које полиграфски испитивач добија од испитаника, а не од оперативног радника у току припреме. Услед пропуста у раду оперативних радника или полиграфских испитивача, и поред детаљне припреме, испитаник долази до фазе тестирања и ту говори о новим околностима. Ипак, познати су случајеви у пракси када испитаник лаже да су му све чињенице познате покушавајући да обмане полиграфског испитивача и представи себе као лице неподобно за тестирање.

Графикон 1. Приказ односа броја случајева у којима нису/јесу откривене грешке у току уводног разговора које су настале у оперативном раду

Поред нових сазнања која се тичу самог кривичног дела и испитаника, у току уводног разговора се могу открити грешке полицијских службеника који су уручивали позив лицу, оперативних радника који су ухапсили лице или га прихватили у службене просторије, као и лица оштећених кривичним делом које је предм-

ет испитивања. Уочене грешке током уводног разговора за полиграфско испитивање, које су настале током оперативног рада, могу се сврстати у три групе: преурањено ислеђивање од стране оперативних радника пре полиграфског испитивања, као и ислеђивање од стране оштећених лица, упознавање испитаника са детаљима кривичног дела који се користе приликом сачињавања тестовних питања и најављивање полиграфског испитивања (Графикон 2).

Од наведених грешака које су ометале полиграфско испитивање у полиграфској лабораторији Полицијске управе за град Београд током спроведеног истраживања, као најзаступљенија би се могла издвојити преурањено ислеђивање¹ пре полиграфског испитивања. Њега треба вршити након тестирања, јер се приликом ислеђивања износе детаљи кривичног дела који су битни за сачињавање тестовних питања. Од укупно 84 грешке, тачно 47 (56%) се односило на преурањено ислеђивање, како од стране оперативних радника, тако и од стране оштећених лица. Пракса је показала да оперативни радници због жеље да што пре открију извршиоца кривичног дела искористе први контакт са лицем како би извршили притисак и осумњичили лице за извршење кривичног дела. Међутим, лице које је ислеђивано и осумњичено од стране оперативних радника да је извршило неко кривично дело доћи ће у полиграфску лабораторију узрујано или љуто због ситуације у којој се нашло. Такође, испитаник се током ислеђивања може упознати са детаљима кривичног дела које је предмет испитивања, што нарушава валидност испитивања.

У пракси је поред преурањеног ислеђивања оперативних радника уочена још једна отежавајућа околност за полиграфске испитиваче. Наиме, чести су случајеви када се ислеђивање врши од стране оштећених лица. Најчешће код имовинских кривичних дела оштећена лица врше реконструкцију и приватну истрагу тако што сужавају круг лица која су била у додиру са предметом кривичног дела или која су била у прилици да изврше то кривично дело. Такав је случај код кућних крађа, крађа у фирмама, школама

---

¹ Ислеђивање осумњиченог од стране оперативних радника у циљу добијања признања да је учествовао у извршењу кривичног дела, у овом случају се врши пре полиграфског испитивања и саслушања осумњиченог. Циљ оваквог поступка оперативних радника најчешће је убрзавање целог поступка, спречавање губљења времена или настанка последица, ублажавање последица, као и спречавање манипулације од стране осумњиченог.

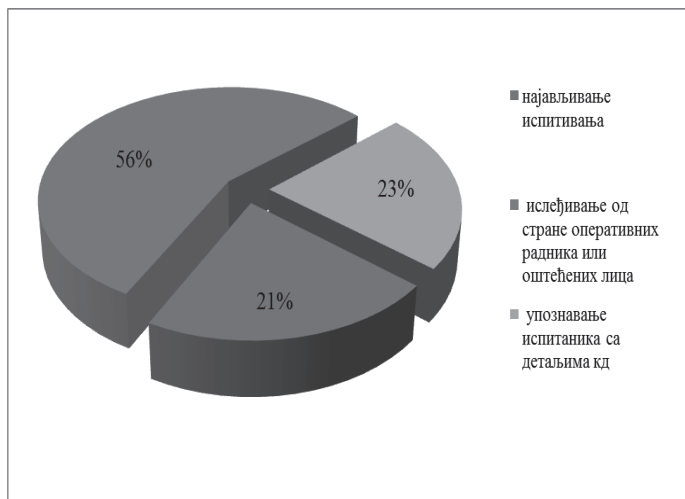
и слично. Оштећена лица скоро увек могу навести лица на која сумњају да су извршили кривично дело над њим, наводећи и разлоге зашто сумњају баш у ту особу. Оперативни радник који води оперативну обраду увек ће проверити такве наводе и неће занемарити сумњу оштећених лица. Међутим, у жељи да се што пре открије извршилац, спречи трошење новца или продаја украдених предмета, оштећена лица преузимају вршење приватне истраге. Разлог томе може бити неповерење у оперативне раднике, односно сумња у њихову стручност и благовремено реаговање. Током таквог ислеђења лице добија информације о кривичном делу, на које може реаговати у каснијем полиграфском испитивању и довести у заблуду испитивача, што може резултирати доношењем погрешно позитивног налаза (да су лицу познати сви битни детаљи кривичног дела која могу бити позната само лицу које је учествовало у извршењу истог). У оваквим случајевима испитивање је могуће извршити, али су рад и тумачење добијених реакција отежани.

Од укупно 84 грешке које су у току истраживања уочене у уводном разговору, 19 (23%) се односило на откривање детаља кривичног дела које је предмет испитивања лицу које треба да се полиграфски испита. Најчешћи начин откривања детаља кривичног дела јесте приказивање снимака са сигурносних камера које су забележиле догађај због ког се врши полиграфско испитивање, а на другом месту је непажња оперативних радника. Ислеђивање и показивање снимака од стране оперативних радника врши се у жељи да се уштеди време и не дозволи манипулација од стране осумњиченог. Снимци не морају бити показани ради ислеђивања, већ да би лице препознало извршиоца, жртву кривичног дела, место извршења и слично.

Понекад се само једним тестом у полиграфском испитивању, који обухвата битан детаљ о кривичном делу или учиниоцу, може указати да је лице упознато са предметом испитивања. Међутим, уколико се погрешно осумњиченој особи предоче снимци или детаљи кривичног дела, она приликом тестирања реагује на такве детаље, што испитивачу може отежати тумачење реакција и разлога њиховог постојања.

Од укупног броја грешака (84) које су уочене у току овог истраживања, 18 (21%) се односило на најављивање полиграфског испитивања пре доласка лица у зграду полиције. Најављивање ни-

је забрањено, али уколико се то учини много раније, лице има времена да се информише и упозна са начином функционисања полиграфа путем интернета или стручне литературе. Поред информисања о раду полиграфа, лице може и попити лекове за смирење, што се у пракси чешће дешава. Услед дејства лекова за смирење могу се добити забележене реакције у виду смирености на свим питањима, па чак и на питањима комплекса кривице, на која се очекује јача реакција у односу на релевантна питања. Одсуство реакције на релевантним питањима може резултирати елиминацијом извршиоца кривичног дела. Уколико се посумња или открије коришћење лекова за смирење пре самог испитивања, то може бити само разлог за још већу сумњу јер је особа покушала да превари полиграф.

Графикон 2. Грешке настале током оперативног рада уочене у уводном разговору

Закључна разматрања

Испитивање је главни део полиграфског испитивања, а ислеђивање и добијање признања циљ испитивања, али не сме се заборавити значај фазе која претходи самом тестирању. Без прве фазе остале две неће бити квалитетно и правилно спроведене, што може довести до изостанка резултата испитивања или погрешне оцене. Прикупљена сазнања у припреми и уводном разговору по-

лиграфском испитивачу омогућавају даљи рад и састављање тестовних питања.

Значај уводног разговора није само у провери информација добијених у припреми за испитивање, већ ова фаза има за циљ и међусобно упознавање и прилагођавање испитаника околностима и ситуацији у којој се нашао. Уколико би се прва фаза прескочила или површно урадила, испитивач не би имао прилику да утврди испитаникову информисаност о кривичном делу које је предмет испитивања. Такав начин рада би код испитаника створио утисак да испитивач није професионалан ни заинтересован за рад, па би и заинтересованост самог испитаника опала.

Без одвојеног времена за уводни разговор испитаник не може стећи слику о основном обрасцу понашања испитаника и условима под којима се он мења. Оквирни план који се током припреме направи често и лако се мења на основу података прикупљених у уводном разговору. Због тога је време утрошено у уводни разговор драгоцено, а не изгубљено. Прилика да се стекне поверење испитаника јавља се управо у току уводног разговора, пре испитивања и пре било каквог разговора о кривичном делу које је предмет испитивања. Уколико се не успостави однос поверења између испитаника и испитивача, не могу се очекивати нове информације, а камоли признање у току фазе ислеђивања.

Истраживање спроведено у оквиру полиграфске лабораторије Полицијске управе за град Београд доказује да се у великом броју испитивања, поред добре и темељне припреме, ипак у разговору који претходи тестирању могу добити нови подаци од испитаника који су значајни за одређење даљег тога испитивања.

Такође, истраживање је показало да се у пракси дешавају пропусти и грешке оперативних радника, што утиче на полиграфско испитивање и крајњи резултат. Најзаступљеније поступање полицијских службеника које утиче на полиграфско испитивање јесте преурањено ислеђивање пре полиграфског испитивања и непоштовање процедуре поступања према лицу које је позвано или ухапшено, а за које се планира да се полиграфски испитује. Верује се да грешке не настају из нестручног и несавесног поступања полицијских службеника, већ из жеље да се скрати време и цео случај што пре разреши, а извршилац пронађе и приведе правди. Ме-

ђутим, начело методичности је неспојиво са жељом за брзим расветљавањем кривичног дела.

Оперативни радник није дужан да зна на ком принципу ради полиграф, али би било пожељно. Грешке које настају током оперативног рада најлакше се могу ублажити или отклонити кроз едукацију оперативних радника. Најбољи вид едукације оперативних радника био би кроз семинаре службеника из различитих линија рада, током којих би сазнали шта је полиграфском испитивачу потребно за квалитетан рад, као и шта никако не смеју открити испитанику. Дословно схватање да оперативни радници не треба да разговарају са испитаником пре полиграфског испитивања често доводи до неадекватне припреме за испитивање и неупознавања са околностима које су познате испитанику.

Предочавање пропуста насталих током оперативног рада и потешкоћа са којима су се сусрели испитивачи, оперативни радници не треба да схвате као осуду или оправдање за полиграфски неодређен налаз, већ као препоруку за даљи рад и будућу сарадњу. Боља сарадња оперативног радника и испитивача значи ефикаснији рад на расветљавању кривичних дела, а већа ефикасност полиције води ка већој безбедности друштва.

Литература

1. Баић, В. (2011). Детекција лагања на основу посматрања невербалног понашања. *Безбедност*, 53 (1), 28–42.
2. Баић, В., Арех, И. (2015). *Детекција лагања*. Београд: Синапса едиције.
3. Баић, В. (2018). *Криминалистичка психологија*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
4. Vrij, A. (2000). *Detecting Lies and Deceit*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
5. Grubin, D., Madsen, L. (2005). Lie detection and the polygraph: A historical review. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 16 (2), 357–369.
6. Крстић, О. (1989). *Заблуде и истина о детектору лаж*, Научна књига, Београд.
7. Крстић, О. (2017). *Полиграф*, Службени гласник, Београд.
8. Kolarevic, D., Matejic, M., Kojic, G., Kojic, D. (2011). Efficiency of polygraph Testing Using Experiment in Serbia. *Archib Id Reiss*

- days, Thematic proceeding of international significance. Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies, 343–351.*
9. Милић, Н. (2005). Симптоматска слика осумњиченог током процеса саслушања. *Безбедност*, 47 (2), 266–285.
  10. Милић, Н. (2006). *Полицијско саслушање осумњиченог*, Полицијска академија, Београд.
  11. Мијовић, Д. (1994). Субјективно и објективно у полиграфским методама. *Безбедност* 36 (4), 384–396.
  12. Мијовић, Д. (1995). Предрасуде оперативних радника о полиграфским методама. *Безбедност*, 37 (5), 627–638.
  13. NCOF (2003). *АСРО Investigative Interview Strategy: Training Curriculum*. Centrex: Nacional Crime and Operations Faculty, England.
  14. Nathan J. Gordon and William L. Fleisher (1997). *Effective interviewing & interrogation techniques*, Academic Press.
  15. Ивановић, З., Баић, В. (2016). *Тактика обезбеђења исказа*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
  16. Росо, З. (1995). *Информативни разговор и интервју*, МУП Републике Хрватске, Загреб.

Significance of Pre-Test Interview in Polygraph Examination

Abstract: *Societies had been struggling against deception and trying to detect it until finally, in the twentieth century, an increasingly popular technique was developed – the use of polygraph. Used for police purposes, but also more and more frequently for private purposes, polygraph inspires trust and offers possibility of detecting whether a person is being dishonest or not. Polygraph does not detect lying, but rather records physiological responses which have been proved to accompany lying and emotional stress. Although polygraph examination consists of three stages, the interrogation being crucial, one should not disregard the significance of the first stage in which the examiner establishes a relationship of trust with the examinees, evaluates the basic pattern of their behaviour, explores the examinees' familiarity with crime, but also their familiarity with the functioning of the polygraph. The pre-test interview is an opportunity to gain new findings but also to detect errors and omissions that have occurred in the operative activities preceding the examination. A study that conducted within the Police Directorate of the City of Belgrade including 270 respondents confirmed that issues arose in the course of examination when the test was not sufficiently prepared and when the pre-test interview was not given sufficient attention. The presentation of obtained findings regarding the*

errors and omissions detected in the pre-test interview are aimed at familiarizing operatives with the procedure and problems related to polygraph examiners' giving findings due to previous omissions, in order to make their cooperation better and more efficient.

Keywords: *polygraph, examination, introductory conversation, basic behavioral pattern.*